“ADOLAT”
MILLIY HUQUQIY AXBOROT MARKAZI
Guvohnoma № 636478
Litsenziya C-5669732

“HUQUQ va BURCH+” —
«ПРАВО и ДОЛГ+» —
"RIGHT and DUTY+"
Journal home page:
https://adolatmarkazi.uz/magazine/electron?id=393

2026-yil
10-son
oktabr
ISSN 3093-8546

Shaxsga doir ma’lumotlarning transchegaraviy uzatilishi sharoitida shaxsiy hayot daxlsizligini konstitutsiyaviy-huquqiy ta’minlash

Zafarbek Niyozmatov,
Adliya vazirligi huzuridagi Yuridik kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti
mustaqil izlanuvchisi
e-mail: nzafarbekshavkatovish@gmail.com

Аннотация. Mazkur maqolada shaxsga doir ma’lumotlarni transchegaraviy uzatish jarayonida O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida kafolatlangan shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish huquqlarining samarali ta’minlanishi bilan bog‘liq konstitutsiyaviy-huquqiy masalalar tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy muammosi ma’lumotlarni xorijiy davlatga uzatish uchun qonuniy asoslarning mavjudligi bilan ma’lumotlar uzatilganidan keyin shaxs huquqlarini amalda himoya qilish imkoniyatlari o‘rtasidagi munosabatni aniqlashdan iborat. Shu maqsadda Konstitutsiyaning 31-moddasi, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunning transchegaraviy uzatish, ma’lumotlarni himoya qilish va ularni xorijda saqlash hamda qayta ishlashga oid normalari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganiladi. Shuningdek, xorijiy davlatlar qonunchiligi va xalqaro huquqiy standartlar asosida ma’lumotlarni qabul qiluvchi davlatda himoyaning yetarli darajasini ta’minlash, ma’lumotlar subyektining huquqlarini boshqa yurisdiksiyada amalga oshirish hamda huquq buzilgan taqdirda samarali himoya vositalaridan foydalanish masalalari qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari transchegaraviy uzatishning qonuniyligi bilan uzatilgan ma’lumotlar ustidan keyingi huquqiy himoyaning samaradorligi bir-biridan farqlanishini ko‘rsatadi. Shu asosda O‘zbekiston qonunchiligida xorijiy yurisdiksiyada shaxs huquqlarini himoya qilish kafolatlarini baholash va ularning amaliy ta’minlanishini kuchaytirishga qaratilgan takliflar ilgari suriladi.

Калит сўзлар. shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsga doir ma’lumotlar, transchegaraviy uzatish, konstitutsiyaviy kafolatlar, ma’lumotlar subyekti huquqlari, xorijiy yurisdiksiya, ma’lumotlarni himoya qilish, qiyosiy-huquqiy tahlil.

Аннотация. В статье анализируются конституционно-правовые вопросы обеспечения неприкосновенности частной жизни и права на защиту персональных данных, гарантированных Конституцией Республики Узбекистан, в процессе трансграничной передачи персональных данных. Основная научная проблема исследования заключается в определении соотношения между наличием законных оснований для передачи данных в иностранное государство и

возможностью эффективной защиты прав субъекта персональных данных после такой передачи. С этой целью во взаимосвязи рассматриваются статья 31 Конституции Республики Узбекистан и положения Закона Республики Узбекистан «О персональных данных», регулирующие трансграничную передачу, защиту данных, а также их хранение и обработку за рубежом. Кроме того, на основе законодательства зарубежных государств и международно-правовых стандартов проводится сравнительно-правовой анализ вопросов обеспечения надлежащего уровня защиты в государстве-получателе, реализации прав субъекта персональных данных в другой юрисдикции и использования эффективных средств правовой защиты в случае нарушения его прав. Результаты исследования показывают, что законность трансграничной передачи и эффективность последующей правовой защиты переданных данных представляют собой различные, хотя и взаимосвязанные аспекты. На этой основе предлагаются меры, направленные на совершенствование оценки гарантий защиты прав субъектов персональных данных в иностранных юрисдикциях и усиление практического обеспечения таких гарантий в законодательстве Республики Узбекистан.

Ключевые слова. неприкосновенность частной жизни, персональные данные, трансграничная передача, конституционные гарантии, права субъекта персональных данных, иностранная юрисдикция, защита данных, сравнительно-правовой анализ.

Annotation. This article examines the constitutional and legal issues involved in safeguarding the right to privacy and the right to personal data protection, as guaranteed by the Constitution of the Republic of Uzbekistan, in the context of cross-border transfers of personal data. The central research problem is to determine the relationship between the existence of lawful grounds for transferring data to a foreign country and the availability of effective protection of data subjects' rights after such a transfer. To this end, Article 31 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan is examined in conjunction with the provisions of the Law of the Republic of Uzbekistan "On Personal Data" governing cross-border transfers, data protection, and the storage and processing of personal data abroad. In addition, a comparative legal analysis is conducted, drawing on foreign legislation and international legal standards, to examine the provision of an adequate level of protection in the recipient country, the exercise of data subjects' rights in another jurisdiction, and access to effective remedies in the event of a rights violation. The findings indicate that the lawfulness of a cross-border transfer and the effectiveness of subsequent legal protection for transferred data are distinct but interrelated aspects. On this basis, the article proposes measures to improve the assessment of safeguards for data subjects' rights in foreign jurisdictions and strengthen the practical implementation of such safeguards under the legislation of the Republic of Uzbekistan.

Keywords. right to privacy, personal data, cross-border data transfer, constitutional safeguards, data subjects' rights, foreign jurisdiction, data protection, comparative legal analysis.

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi shaxsga doir ma’lumotlarni yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va uzatish jarayonlarining davlat chegaralaridan tashqarida amalga oshirilishini kengaytirmoqda. Xususan, bulutli xizmatlar, xalqaro raqamli platformalar va turli davlatlarda joylashgan axborot infratuzilmalaridan foydalanish ma’lumotlarning bir yurisdiksiyadan boshqasiga o‘tishiga olib kelmoqda. Bunday sharoitda shaxsga doir ma’lumotlarning transchegaraviy uzatilishi nafaqat axborot almashinuvi, balki shaxs huquqlarini himoya qilish, davlatlarning tartibga solish vakolatlari va ma’lumotlar ustidan nazoratning samaradorligi bilan bog‘liq huquqiy masala sifatida namoyon bo‘ladi. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining (OECD) shaxsiy hayot daxlsizligi hamda shaxsga doir ma’lumotlarning transchegaraviy oqimlariga oid ko‘rsatmalarida ham ma’lumotlarning erkin harakatlanishi bilan shaxsiy hayot va individual erkinliklarni himoya qilish o‘rtasidagi muvozanat muhim tamoyil sifatida belgilangan [1].

Shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish O‘zbekiston Respublikasining konstitutsiyaviy-huquqiy tizimida mustahkamlangan fundamental huquqlar sirasiga kiradi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasi har bir insonning shaxsiy hayoti daxlsizligi, shaxsiy va oilaviy sirga ega bo‘lish hamda o‘z shaxsiga doir ma’lumotlar himoya qilinishini talab qilish huquqlarini kafolatlaydi. Shuningdek, mazkur modda noto‘g‘ri ma’lumotlarni tuzatish, qonunga xilof ravishda to‘plangan yoki huquqiy asoslarga ega bo‘lmay qolgan ma’lumotlarni yo‘q qilishni talab qilish huquqini ham nazarda tutadi [2]. Biroq ma’lumotlar xorijiy davlatga uzatilganda, ushbu huquqlarni amalga oshirish imkoniyati ma’lumotlarni qabul qiluvchi davlatning huquqiy tartibiga, ma’lumotlar bilan ishlovchi subyektlarning majburiyatlariga va huquq buzilgan taqdirda foydalanish mumkin bo‘lgan himoya vositalariga ham bog‘liq bo‘lib qoladi. Shu sababli ma’lumotlarni uzatishning qonuniyligi bilan uzatilgan ma’lumotlar ustidan keyingi huquqiy himoyaning samaradorligini farqlash zarur.

O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunida transchegaraviy uzatish alohida huquqiy institut sifatida tartibga solingan. Qonunning 15-moddasida shaxsga doir ma’lumotlarni O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga uzatish shartlari, jumladan, ma’lumotlar subyektlarining huquqlari yetarli darajada himoya qilinadigan xorijiy davlatlarga uzatish bilan bog‘liq qoidalar belgilangan [3]. Mazkur tartib ma’lumotlar oqimini huquqiy jihatdan nazorat qilishga qaratilgan bo‘lsa-da, transchegaraviy munosabatlarning o‘ziga xosligi ushbu himoya kafolatlarining uzatishdan keyingi bosqichda qay darajada amalga oshirilishi masalasini ham kun tartibiga qo‘yadi.

Tadqiqotning asosiy ilmiy muammosi shundan iboratki, ma’lumotlarni xorijga uzatish uchun qonuniy asoslarning mavjudligi o‘z-o‘zidan ma’lumotlar subyektining huquqlari boshqa

yurisdiksiyada ham samarali himoya qilinishini anglatmaydi. Xususan, ma’lumotlarni qabul qiluvchi davlatda himoya darajasini baholash mezonlari, ma’lumotlar subyektining o‘z huquqlarini amalga oshirish imkoniyatlari, huquq buzilganida samarali huquqiy himoya vositalaridan foydalanish hamda tegishli davlat organlari o‘rtasidagi hamkorlik mexanizmlari o‘zaro bog‘liq holda tahlil qilinishi lozim. OECD ko‘rsatmalarida ham ma’lumotlar ustidan nazorat qiluvchi subyektning javobgarligi ma’lumotlar joylashgan hudud bilan cheklanmasligi, transchegaraviy uzatishda esa yetarli kafolatlar va samarali huquqni qo‘llash mexanizmlari muhimligi ta’kidlanadi [1].

Shu munosabat bilan mazkur tadqiqotning maqsadi O‘zbekistonda shaxsga doir ma’lumotlarni transchegaraviy uzatishning konstitutsiyaviy-huquqiy asoslarini tahlil qilish hamda ma’lumotlar subyektining huquqlarini xorijiy yurisdiksiyada samarali himoya qilishga oid huquqiy kafolatlarni baholashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun Konstitutsiyaning 31-moddasi va “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonun normalari o‘zaro bog‘liqlikda o‘rganiladi, shuningdek, xalqaro standartlar va xorijiy huquqiy yondashuvlar asosida milliy tartibga solishning takomillashtirishni talab qilishi mumkin bo‘lgan jihatlari aniqlanadi.

Kirish qismida belgilangan ilmiy muammoni o‘rganish maqsadida shaxsga doir ma’lumotlarni transchegaraviy uzatishning huquqiy asoslari va bunday uzatishdan keyin ma’lumotlar subyekti huquqlarini himoya qilish kafolatlari o‘zaro bog‘liqlikda tahlil qilindi. Bunda, avvalo, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda «Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida»gi Qonun normalarining mazmuni va o‘zaro aloqasini aniqlash uchun formal-yuridik metoddan foydalanildi. Ushbu yondashuv transchegaraviy uzatishning qonuniy shartlarini, shuningdek, shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish huquqining normativ asoslarini aniqlash imkonini berdi.

Milliy qonunchilikda belgilangan kafolatlarni kengroq huquqiy kontekstda baholash uchun qiyosiy-huquqiy metod qo‘llanildi. Ushbu metod doirasida O‘zbekistonning transchegaraviy ma’lumotlar uzatilishini tartibga solishga oid yondashuvlari xalqaro huquqiy standartlar va xorijiy davlatlarning tegishli mexanizmlari bilan taqqoslandi. Taqqoslashda, xususan, ma’lumotlarni qabul qiluvchi davlatda himoyaning yetarli darajasini ta’minlash, ma’lumotlar subyektining o‘z huquqlarini boshqa yurisdiksiyada amalga oshirishi va huquq buzilgan taqdirda samarali himoya vositalaridan foydalanishi masalalariga e’tibor qaratildi.

Shuningdek, tizimli tahlil metodi orqali shaxsiy hayot daxlsizligining konstitutsiyaviy kafolatlari, shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilishga oid maxsus qonunchilik normalari hamda transchegaraviy uzatish tartibi yagona huquqiy mexanizmning o‘zaro bog‘liq elementlari sifatida o‘rganildi. Bu yondashuv ma’lumotlarni xorijga uzatish uchun qonuniy asos

mavjudligini ularning keyingi qayta ishlanishi va himoya qilinishi bilan bog‘liq masalalardan ajratgan holda emas, balki o‘zaro aloqadorlikda baholashga xizmat qildi.

Tadqiqot davomida tahlil va sintez metodlari yordamida alohida huquqiy normalarning mazmuni hamda ularning shaxs huquqlarini himoya qilish tizimidagi o‘rni aniqlashtirildi. Induksiya va deduksiya usullari esa milliy qonunchilik va xalqaro standartlarni o‘rganish natijalarini umumlashtirish, shuningdek, transchegaraviy uzatish sharoitida konstitutsiyaviy kafolatlarning samaradorligini baholashga doir xulosalarni shakllantirish uchun qo‘llanildi.

Yuqorida ta’kidlab o‘tilganidek, O‘zbekistonda shaxsiy hayot daxlsizligi va shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish o‘zaro bog‘liq konstitutsiyaviy huquqlar sifatida namoyon bo‘ladi. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida shaxsiy hayot daxlsizligi, shaxsiy va oilaviy sirga ega bo‘lish, sha’n va qadr-qimmatni himoya qilish, shuningdek, yozishmalar, telefon orqali so‘zlashuvlar, pochta, elektron va boshqa xabarlarning sir saqlanishi huquqlari kafolatlangan. Mazkur moddada har kimning o‘z shaxsiga doir ma’lumotlari himoya qilinishini talab qilish, noto‘g‘ri ma’lumotlarni tuzatish hamda qonunga xilof ravishda to‘plangan yoki huquqiy asoslarga ega bo‘lmay qolgan ma’lumotlarni yo‘q qilishni talab etish huquqi ham mustahkamlangan [2]. Ushbu normalar o‘zaro bog‘liq holda talqin qilinganda, konstitutsiyaviy himoya faqat shaxsiy hayotga bevosita aralashuvdan himoyalanish bilan cheklanmasligi, balki shaxsga taalluqli axborot ustidan qonuniy nazoratni ham qamrab olishi ko‘rinadi.

Konstitutsiyamizning 31-moddasida shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish huquqining bevosita mustahkamlanishi ushbu huquqning konstitutsiyaviy maqomini belgilaydi. Bizning fikrimizcha, shaxsning noto‘g‘ri ma’lumotlarni tuzatishni yoki qonunga xilof ravishda to‘plangan ma’lumotlarni yo‘q qilishni talab etish imkoniyati ma’lumotlarni himoya qilishni faqat maxfiylikni saqlash masalasi bilan cheklamaydi. Aksincha, mazkur kafolatlar shaxsning o‘zi haqidagi axborotning qonuniyligi va to‘g‘riligiga doir talablarni ilgari surish imkoniyatini ham nazarda tutadi. Shu nuqtayi nazardan, shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish konstitutsiyaviy huquqning mustaqil mazmuniy tarkibiy qismi sifatida qarash mumkin deb hisoblaymiz.

Konstitutsiyada belgilangan kafolatlar “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son Qonunda batafsil tartibga solingan. Ushbu Qonun shaxsga doir ma’lumotlarni yig‘ish, saqlash, foydalanish, berish, tarqatish, transchegaraviy uzatish va himoya qilish bilan bog‘liq munosabatlarni, shuningdek, ma’lumotlar subyekti, mulkdor va operatorning huquq hamda majburiyatlarini belgilaydi [3]. Bundan anglashiladiki, Konstitutsiya shaxsga doir ma’lumotlarni himoya qilish huquqining fundamental asoslarini belgilasa, maxsus qonunchilik ushbu huquqni amalga oshirish bilan bog‘liq

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

munosabatlarning huquqiy tartibini shakllantiradi.

Biroq konstitutsiyaviy kafolatlar va ularni amalga oshirish tartibining milliy qonunchilikda belgilanganligi ma’lumotlar boshqa davlatga uzatilganidan keyin ularni himoya qilish masalasi to‘liq hal etilganini o‘z-o‘zidan anglatmaydi. Transchegaraviy uzatish sharoitida ma’lumotlarni qayta ishlash xorijiy davlat hududida joylashgan infratuzilma yoki u yerda faoliyat yurituvchi subyektlar bilan bog‘liq bo‘lishi mumkin. Natijada ma’lumotlar subyektining huquqlarini amalda amalga oshirish imkoniyati ma’lumotlarni uzatish uchun qonuniy asos mavjudligidan tashqari, ularni qabul qiluvchi davlatdagi himoya kafolatlari va huquq buzilgan taqdirda foydalanish mumkin bo‘lgan vositalarga ham bog‘liq bo‘ladi. Shu sababli transchegaraviy uzatishning qonuniyligi va uzatilgan ma’lumotlarning keyingi himoyasi o‘zaro bog‘liq, biroq mazmunan farqlanuvchi huquqiy masalalar sifatida tahlil qilinishi lozim.

Mazkur masala xalqaro darajada ham e’tirof etilgan. Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkilotining shaxsiy hayot daxlsizligi hamda shaxsga doir ma’lumotlarning transchegaraviy oqimlariga oid ko‘rsatmalarida ma’lumotlarni nazorat qiluvchi subyektning javobgarligi ular joylashgan hududdan qat’i nazar saqlanishi tamoyili belgilangan. Ushbu yondashuv transchegaraviy uzatishda ma’lumotlarning xorijga chiqarilishi ularni himoya qilish bo‘yicha javobgarlik masalasini o‘z-o‘zidan tugatmasligini anglatadi [1]. Mazkur xalqaro yondashuv O‘zbekiston qonunchiligini tahlil qilishda ham muhim qiyosiy mezon bo‘lib xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunining 15-moddasida transchegaraviy uzatish shaxsga doir ma’lumotlarni mulkdor va (yoki) operator tomonidan O‘zbekiston Respublikasi hududidan tashqariga uzatish sifatida belgilangan. Mazkur moddaga ko‘ra, transchegaraviy uzatish, umumiy qoida sifatida, shaxsga doir ma’lumotlar subyektlarining huquqlari bir xilda himoya qilinishini ta’minlaydigan xorijiy davlatlarga amalga oshiriladi. Bunday himoya ta’minlanmaydigan davlatlarga uzatish esa qonunda nazarda tutilgan alohida hollarda, jumladan, ma’lumotlar subyektining roziligi mavjud bo‘lganda yoki O‘zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalarida nazarda tutilgan hollarda amalga oshirilishi mumkin [2].

Ushbu tartibning huquqiy ahamiyati shundaki, qonun transchegaraviy uzatishni faqat ma’lumotlarni davlat chegarasidan tashqariga chiqarish fakti sifatida emas, balki ma’lumotlar subyektlarining huquqlarini himoya qilish talablari bilan bog‘liq munosabat sifatida tartibga soladi. Shu bilan birga, qonunda belgilangan uzatish shartlarini tahlil qilish ushbu himoya talablarining amaliy mazmunini ham aniqlashtirishni talab etadi. Xususan, xorijiy davlatda himoyaning yetarli darajasini baholash, ma’lumotlar subyektining huquqlarini uzatishdan keyin amalga oshirish imkoniyatlari va huquq buzilgan taqdirda samarali himoya vositalaridan foydalanish masalalari alohida ahamiyat kasb etadi.

Shu jihatdan, mazkur tadqiqotning asosiy yo‘nalishi qonunda transchegaraviy uzatishga ruxsat beruvchi shartlarning mavjudligini qayd etish bilangina cheklanmay, ushbu shartlarning konstitutsiyaviy huquqlarni uzatishdan keyingi bosqichda himoya qilish vazifasi bilan qanday bog‘lanishini aniqlashdan iborat.

O‘zbekiston qonunchiligida shaxsga doir ma’lumotlarni xorijda saqlash va ularga ishlov berish masalasi umumiy ma’lumotlarni himoya qilish talablaridan tashqari, maxsus huquqiy qoidalar bilan ham tartibga solinadi. Ushbu qoidalarni tahlil qilishda Konstitutsiyada belgilangan huquqlar, ma’lumotlar bilan ishlovchi subyektlarning majburiyatlari va xorijda ma’lumotlarni saqlashga ruxsat beruvchi shartlarni o‘zaro farqlash muhimdir.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 31-moddasida har kimning o‘z shaxsiga doir ma’lumotlari himoya qilinishini, noto‘g‘ri ma’lumotlar tuzatilishini, shuningdek qonunga xilof ravishda to‘plangan yoki huquqiy asoslarga ega bo‘lmay qolgan ma’lumotlar yo‘q qilinishini talab qilish huquqi mustahkamlangan [2]. Ushbu norma shaxsga doir ma’lumotlar bilan bog‘liq munosabatlarning konstitutsiyaviy asosini belgilaydi.

“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunning 27-moddasi davlatning ma’lumotlar himoyasini kafolatlashi hamda mulkdor, operator va uchinchi shaxslarning tegishli huquqiy, tashkiliy va texnik choralarni ko‘rish majburiyatlarini nazarda tutadi [4]. Mazkur qoida ma’lumotlar bilan ishlash jarayonida mas’ul subyektlar doirasini belgilashga xizmat qiladi. Qonunning 27^1-moddasida ma’lumotlarni O‘zbekiston hududidan tashqarida saqlash va ularga ishlov berishga oid maxsus talablar belgilangan [5]. Unda biometrik va genetik ma’lumotlar, shuningdek O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan telekommunikatsiya operatorlari xizmatlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslarning ma’lumotlarini mamlakat hududida saqlash talabi nazarda tutilgan. Boshqa ma’lumotlarga nisbatan esa qonunda ko‘rsatilgan shartlarga rioya etgan holda xorijda saqlash va ishlov berish imkoniyati belgilangan.

Biroq mazkur normaning qonunchilikda mustahkamlanganligi uning amaliyotda to‘liq va samarali ijro etilayotganini anglatmaydi. Xususan, Instagram, Telegram va Facebook kabi xalqaro platformalar orqali O‘zbekiston fuqarolarining shaxsga doir ma’lumotlari yig‘ilishi va qayta ishlanishi ushbu talablarning amaliy ijrosi masalasini kun tartibiga olib chiqadi. Mazkur platformalarning ma’lumotlarni saqlash va qayta ishlash infratuzilmasi, shuningdek turli davlatlardagi xizmat ko‘rsatish tizimlari bilan bog‘liq munosabatlar milliy qonunchilik talablariga rioya etilishini baholashni murakkablashtiradi. Muammoning asosiy jihati shundaki, xalqaro raqamli platformalarga nisbatan qonunchilik talablarining mavjudligi bilan ularning bajarilishini amalda ta’minlash imkoniyati o‘rtasida tafovut mavjud. Bunda platformalarning O‘zbekiston hududida ma’lumotlarni saqlashga oid talablarni bajarishi, ma’lumotlar bazalarini belgilangan tartibda ro‘yxatdan o‘tkazishi hamda vakolatli davlat organining nazorat

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

choralariga bo‘ysunishi masalalari alohida ahamiyat kasb etadi. Shu sababli mazkur holatni faqat huquqiy normaning mavjudligi nuqtayi nazaridan emas, balki uning xorijiy raqamli xizmatlarga nisbatan ijrosini ta’minlash mexanizmlari nuqtayi nazaridan ham baholash lozim.

Transchegaraviy uzatishning huquqiy mexanizmini tahlil qilishda asosiy e’tibor ma’lumotlarni qabul qiluvchi davlatdagi himoya darajasiga qaratiladi. Ya’ni ma’lumotlarning boshqa davlatga uzatilishi o‘z-o‘zidan yetarli huquqiy asos hisoblanmaydi, bunday uzatish shaxsga doir ma’lumotlar subyektining huquqlari va qonuniy manfaatlarini himoya qilish imkoniyatini ham ta’minlashi kerak. Shu jihatdan transchegaraviy uzatish mexanizmining markazida ma’lumotlarning erkin harakatlanishi bilan ularni himoya qilish o‘rtasidagi huquqiy muvozanat turadi.

Mazkur mexanizmning yana bir muhim jihati shundaki, ma’lumotlar boshqa davlat hududiga o‘tkazilgandan keyin ularni qayta ishlashga boshqa yurisdiksiyaning qonunchiligi ham ta’sir qiladi. Natijada ma’lumot subyekti uchun faqat ma’lumotni uzatish vaqtida qonuniylikni ta’minlashning o‘zi yetarli bo‘lmay, ma’lumotlar keyingi bosqichlarda qanday saqlanishi, foydalanilishi va qayta ishlanishi ustidan huquqiy kafolatlarning mavjudligi ham ahamiyat kasb etadi. Shu sababli transchegaraviy uzatishning huquqiy tartibi ma’lumotlarning chegaradan o‘tish momenti bilan cheklanmay, ularning keyingi huquqiy muhofazasini ham qamrab olishi lozim.

Konstitutsiyaning 31-moddasida shaxsning o‘z shaxsiga doir ma’lumotlarini himoya qilish, noto‘g‘ri ma’lumotlarni tuzatish hamda qonunga xilof ravishda to‘plangan yoki huquqiy asoslarga ega bo‘lmay qolgan ma’lumotlarni yo‘q qilishni talab qilish huquqi mustahkamlangan. Demak, transchegaraviy uzatish natijasida ma’lumotlarning boshqa davlat yurisdiksiyasiga o‘tishi ushbu huquqlarning mazmunini o‘zgartirmaydi. Aksincha, ma’lumotlar boshqa yurisdiksiyada qayta ishlanganda ham mazkur huquqlarni samarali amalga oshirish imkoniyatlarini saqlab qolish zarurati yuzaga keladi.

Tadqiqot natijasida shuni aniqladikki, transchegaraviy uzatishning huquqiy mexanizmini faqat “uzatishga ruxsat berish yoki bermaslik” masalasi bilan cheklash yetarli emas. Uning huquqiy samaradorligi ma’lumot subyektining huquqlari uzatishdan oldin, uzatish jarayonida va uzatilgandan keyin qanday darajada kafolatlanishi bilan belgilanadi. Shu sababli transchegaraviy uzatishni tartibga solishda qonuniylik, ma’lumot subyektining huquqlari, ma’lumotlarni himoya qilish darajasi va huquq buzilgan taqdirda himoya vositalarining mavjudligi o‘zaro bog‘liq elementlar sifatida namoyon bo‘ladi.

“Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunning 27-moddasida davlat shaxsga doir ma’lumotlarning himoya qilinishini kafolatlashi belgilangan. Shu bilan birga, mulkdor, operator va uchinchi shaxs zimmasiga huquqiy, tashkiliy va texnik

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

choralarni ko‘rish majburiyati yuklatilgan bo‘lib, ular shaxsning shaxsiy hayotiga aralashuvdan himoyalanish huquqini amalga oshirish, ma’lumotlarning yaxlitligi va butligini saqlash, maxfiyligini ta’minlash hamda ularga qonunga xilof ravishda ishlov berilishining oldini olishga qaratilgan.

Mazkur normani transchegaraviy uzatish bilan bog‘liq holda tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, ma’lumotlarning boshqa davlat hududiga o‘tkazilishi ularni himoya qilish majburiyatining o‘z-o‘zidan bekor bo‘lishiga olib kelmaydi. Aksincha, ma’lumotlarni qabul qiluvchi muhitda ham ularning maxfiyligi, yaxlitligi va qonuniy qayta ishlanishini ta’minlash zarurati saqlanib qoladi. Shu jihatdan transchegaraviy uzatishda huquqiy himoyaning samaradorligi faqat ma’lumotlarni uzatishga qonuniy asos mavjudligi bilan emas, balki uzatilgan ma’lumotlarning keyingi taqdiriga nisbatan tegishli himoya choralarining mavjudligi bilan ham belgilanadi.

Bundan tashqari, ma’lumotlarni O‘zbekiston hududidan tashqarida saqlash va ularga ishlov berish shartlarining qonunchilikda alohida belgilangan. Qonunning 27^1-moddasiga ko‘ra, ayrim toifadagi ma’lumotlar, jumladan, jismoniy shaxslarning biometrik va genetik ma’lumotlari hamda O‘zbekistonda faoliyat yuritayotgan telekommunikatsiya operatorlari xizmatlaridan foydalanuvchi jismoniy shaxslarning ma’lumotlari O‘zbekiston hududida saqlanishi shart. Shu bilan birga, mazkur moddada boshqa shaxsga doir ma’lumotlarni O‘zbekiston hududidan tashqarida saqlash va ularga ishlov berishning muayyan shartlari ham belgilangan.

Xususan, bunday ma’lumotlarning xorijda saqlanishi yoki ularga ishlov berilishi uchun chet davlatni shaxsga doir ma’lumotlarning bir xil himoya qilinishini ta’minlovchi davlat sifatida tan olish, operator tomonidan vakolatli davlat organi tasdiqlaydigan talablarga javob beruvchi standart shartnomaviy shartlar yoki majburiy korporativ qoidalarni qabul qilish va ularga rioya etish yoxud shaxsga doir ma’lumotlarni boshqarish va saqlash sohasidagi vakolatli davlat organi tomonidan tasdiqlanadigan xalqaro standartlarga rioya qilish kabi shartlar nazarda tutilgan. Bir xil himoyani ta’minlovchi xorijiy davlatlar ro‘yxatini O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi belgilashi ham qonunda mustahkamlangan.

Yuqoridagi qonun hujjatlaridagi normalarining mazmunidan shuni anglash mumkinki, O‘zbekiston qonunchiligida transchegaraviy ma’lumotlar oqimini tartibga solish faqat ma’lumot subyektining individual roziligiga tayanadigan model bilan cheklanmaydi. Aksincha, 2026-yildagi yangi tartibda davlat tomonidan xorijiy yurisdiksiyaning himoya darajasini baholash, shartnomaviy kafolatlar va xalqaro standartlardan foydalanish kabi institutsional mexanizmlar ham nazarda tutilgan. Bu esa transchegaraviy uzatishda shaxs huquqlarini himoya qilishning ko‘p darajali mexanizmga aylanayotganini ko‘rsatadi.

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

Shaxs huquqlarini himoya qilishning navbatdagi kafolati ma’lumotlarning maxfiyligini ta’minlash bilan bog‘liq. Qonunning 28-moddasida subyektning roziligisiz yoki boshqa qonuniy asos mavjud bo‘lmagan taqdirda shaxsga doir ma’lumotlarni oshkor etish va tarqatishga yo‘l qo‘yilmasligi belgilangan. Mulkdor, operator hamda ma’lumotlardan foydalanishga ruxsat olgan boshqa shaxslar ularni subyektning roziligisiz uchinchi shaxslarga oshkor etmasligi va tarqatmasligi shart. Bundan tashqari, shaxsning huquqlarini amalda ro‘yobga chiqarish imkoniyati ham muhim kafolat sifatida namoyon bo‘ladi. Qonunning 30-moddasida ma’lumotlar subyektiga o‘ziga tegishli ma’lumotlar mavjudligi va ularga ishlov berish to‘g‘risida axborot olish, o‘z ma’lumotlaridan foydalanish shartlari haqida ma’lumot talab qilish, shuningdek, o‘z huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish masalalari yuzasidan vakolatli davlat organiga yoki sudga murojaat qilish huquqlari berilgan. Shuningdek, subyekt qonunda nazarda tutilgan hollarda o‘z roziligini chaqirib olishi va ma’lumotlariga ishlov berishni vaqtincha to‘xtatishni talab qilishi mumkin.

Ushbu huquqlarni transchegaraviy uzatish kontekstida ko‘rib chiqish natijasida muhim bir jihat e’tiborimizni tortdi, ya’ni shaxs huquqlarining mavjudligi bilan ularni boshqa yurisdiksiyada amalda amalga oshirish imkoniyati bir xil masala emas. Milliy qonunchilik subyektga keng huquqlarni bersa-da, ma’lumotlar xorijiy davlat hududiga o‘tgandan keyin ushbu huquqlarni amalga oshirish mexanizmining samaradorligi qabul qiluvchi davlatning huquqiy tizimi, operatorning majburiyatlari va davlatlararo huquqiy hamkorlik mexanizmlariga ham bog‘liq bo‘lib qoladi.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari transchegaraviy uzatishda shaxs huquqlarini himoya qilishning milliy modeli to‘rtta o‘zaro bog‘liq kafolatga tayanishini ko‘rsatdi: davlat tomonidan himoyaning kafolatlanishi; xorijda saqlash va ishlov berish uchun maxsus shartlarning mavjudligi; ma’lumotlarning maxfiyligi va xavfsizligini ta’minlash; hamda ma’lumot subyektining axborot olish, roziligini boshqarish va huquqlarini davlat organlari yoki sud orqali himoya qilish imkoniyatlari.

Biroq, ushbu kafolatlarning normativ jihatdan mavjudligi ularning transchegaraviy muhitda har doim ham bir xil darajada amaliy samaradorlikka ega ekanligini anglatmaydi. Ayniqsa, xorijiy davlatni “bir xil himoyani ta’minlovchi davlat” sifatida tan olish mezonlari, transchegaraviy uzatishda nazoratning amaliy chegaralari, shaxsning xorijiy yurisdiksiyada o‘z huquqlarini himoya qilish imkoniyati va turli davlatlarning huquqiy tizimlari o‘rtasidagi farqlar keyingi tahlilni talab qiladi.

Transchegaraviy uzatishning amaliy jihatlarini baholashda ma’lumotlarni himoya qilish talablarining buzilishi yuz berganda qo‘llaniladigan huquqiy vositalar alohida ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasining “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunining 28-moddasi ma’lumotlarning maxfiyligini, 30-moddasi esa subyektning huquqlarini belgilaydi [6]. Biroq ushbu

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

huquqlarning transchegaraviy munosabatlarda samarali amalga oshirilishi ma’lumotlarni qayta ishlovchi tashkilot bilan aloqa o‘rnatish, huquqbuzarlik yuzasidan shikoyat qilish va tegishli qarorning ijrosiga erishish imkoniyatlariga ham bog‘liq. Agar ma’lumotlarni qayta ishlovchi platforma xorijda joylashgan bo‘lsa, mazkur jarayon qo‘shimcha tashkiliy va yurisdiksiyaviy qiyinchiliklarni yuzaga keltiradi.

Ushbu muammo, ayniqsa, xalqaro raqamli platformalar faoliyatida namoyon bo‘ladi. Instagram, Telegram va Facebook kabi xizmatlardan foydalanish jarayonida foydalanuvchilarning ma’lumotlari yig‘ilishi va qayta ishlanishi mumkin. Biroq platformaning xalqaro miqyosda faoliyat yuritishi yoki ma’lumotlarni xorijiy infratuzilmada qayta ishlashi o‘z-o‘zidan O‘zbekiston qonunchiligi buzilganini anglatmaydi. Huquqiy baho berish uchun ma’lumotlarning qayerda va qanday qayta ishlanishi, tegishli ma’lumotlar bazasiga nisbatan qonunchilik talablari, shuningdek platformaning qonun oldidagi majburiyatlari aniqlanishi lozim. Shuning uchun asosiy tadqiqot masalasi mazkur xizmatlarning mavjudligidan ko‘ra, milliy talablarning ularga nisbatan qay darajada tatbiq etilishi va ijro ettirilishidadir.

Bu borada OECDning Shaxsiy hayot daxlsizligini himoya qilish va shaxsga doir ma’lumotlarning transchegaraviy oqimlariga oid yo‘riqnomalari muhim qiyosiy mezonlarni taklif etadi. Yo‘riqnomaning 16-bandida ma’lumotlarni nazorat qiluvchi subyekt zimmasidagi javobgarlik ma’lumotlarning qayerda joylashganidan qat’i nazar saqlanishi nazarda tutilgan. 17-band esa transchegaraviy oqimlarni cheklamaslik masalasini boshqa davlatda tegishli himoya darajasi yoki samarali kafolatlar mavjudligi bilan bog‘laydi [7]. Ushbu yondashuvdan kelib chiqadigan muhim xulosa shuki, ma’lumotlarni boshqa davlatga o‘tkazish ularni qayta ishlash uchun mas’ul subyektning javobgarligini avtomatik ravishda tugatmasligi kerak. Mazkur yo‘riqnoma xalqaro tavsiyaviy hujjat bo‘lib, O‘zbekiston qonunchiligini bevosita almashtirmaydi, biroq milliy tartibga solish samaradorligini baholash uchun qiyosiy mezon bo‘la oladi.

Yevropa Kengashining 108+ konvensiyasi doirasida ishlab chiqilgan namunaviy shartnomaviy shartlar ham transchegaraviy uzatishdagi kafolatlarning mazmunini tushunish uchun foydali qiyosiy materialdir [8]. Ushbu vositalar ma’lumotlarni uzatuvchi va qabul qiluvchi tomonlar o‘rtasidagi majburiyatlarni huquqiy jihatdan mustahkamlash hamda ma’lumotlar tegishli yurisdiksiya doirasidan tashqariga chiqqanida ham himoya choralarini saqlashga qaratilgan [8]. Ularning ahamiyati shundaki, xalqaro uzatish bilan bog‘liq himoya faqat davlatlar o‘rtasidagi umumiy baholashga emas, balki ma’lumotlarni qayta ishlashda ishtirok etuvchi tomonlarning aniq va ijro etilishi mumkin bo‘lgan majburiyatlariga ham tayanishi mumkin.

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, shaxsga doir ma’lumotlarning transchegaraviy uzatilishini

Guvohnoma № 636478 Litsenziya C-5669732 ISSN 3093-8546

konstitutsiyaviy-huquqiy jihatdan ta’minlash faqat tegishli huquqiy normalarni belgilash bilan cheklanmaydi. Ushbu sohadagi kafolatlarning samaradorligi qonunchilik talablarining amalda bajarilishi, xalqaro raqamli platformalar faoliyati ustidan nazorat imkoniyatlari hamda ma’lumotlar subyektining buzilgan huquqlarini tiklash mexanizmlariga ham bog‘liq. Shu sababli milliy tartibga solishni rivojlantirishda normativ, tashkiliy, texnik va xalqaro hamkorlik choralarini o‘zaro uyg‘unlashtirish lozim. Mazkur yo‘nalishda quyidagi takliflar ilgari suriladi.

Birinchidan, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”gi Qonunning 27^1-moddasini qo‘llashni ta’minlovchi normativ-huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish taklif etiladi. Xususan, xorijiy davlatda ma’lumotlar himoyasining yetarli darajasini baholashda hisobga olinadigan mezonlarni aniq belgilash zarur. Bunda nafaqat tegishli qonunchilikning mavjudligi, balki mustaqil nazorat tizimi, ma’lumotlar subyektining huquqiy himoya vositalari, huquqbuzarliklar uchun javobgarlik va vakolatli organlar qarorlarining ijrosi ham e’tiborga olinishi lozim. Bu yondashuv xorijiy davlatni tegishli himoya darajasiga ega deb tan olishning shaffof va asoslantirilgan tartibini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, Qonunning 15 va 27^1-moddalarida nazarda tutilgan mexanizmlarni o‘zaro muvofiqlashtirish maqsadga muvofiq. Bunda ma’lumotlarni transchegaraviy uzatish uchun asoslar, xorijda saqlash va qayta ishlash shartlari hamda uzatilgan ma’lumotlarning keyingi himoyasiga oid talablar o‘rtasidagi huquqiy bog‘liqlikni aniqroq belgilash lozim. Xususan, standart shartnomaviy shartlar va majburiy korporativ qoidalar uchun namunaviy talablarni ishlab chiqish, ularda ma’lumotlarni qayta ishlash maqsadi, xavfsizlik choralari, huquqbuzarliklar haqida xabar berish va ma’lumotlarni qaytarish yoki yo‘q qilish tartibini nazarda tutish taklif etiladi.

Uchinchidan, Qonunning 8-moddasida belgilangan vakolatli davlat organi faoliyatida transchegaraviy uzatish bilan bog‘liq xavflarni baholash va nazorat qilishning tizimli usullarini rivojlantirish lozim. Buning uchun xorijiy raqamli platformalar bilan bog‘liq murojaatlar, ma’lumotlar xavfsizligiga oid hodisalar va qonunchilik talablarining bajarilishi yuzasidan kelib tushgan axborotni umumlashtirib borish, xavf darajasiga qarab tekshiruvlar ustuvorligini belgilash hamda aniqlangan muammolar bo‘yicha qonunchilikda nazarda tutilgan choralarni qo‘llash amaliyotini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv cheklangan nazorat resurslaridan samarali foydalanish imkonini beradi.

To‘rtinchidan, Qonunning 20-moddasida nazarda tutilgan shaxsga doir ma’lumotlar bazalarini davlat reyestrida ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi bilan transchegaraviy uzatish va xorijda saqlash talablarining o‘zaro muvofiqligini ta’minlash zarur. Xususan, tegishli ma’lumotlar bazalariga oid ma’lumotlarning dolzarbligini tekshirish, qonunda talab etilgan hollarda ma’lumotlarni saqlash va qayta ishlash shartlaridagi o‘zgarishlarni hisobga olish hamda

nazorat uchun zarur axborotdan foydalanish imkoniyatlarini takomillashtirish taklif etiladi. Bu chora qonunchilikda belgilangan talablarning amaliy ijrosini baholashga yordam beradi.

Beshinchidan, ma’lumotlar subyektining huquqlarini amalga oshirishni yengillashtirish uchun xorijiy raqamli platformalarga murojaat qilish va shikoyat yuborish bo‘yicha amaliy yo‘riqnomalarni ishlab chiqish lozim. Ushbu materiallarda ma’lumotlar subyekti o‘ziga doir ma’lumotlar haqida axborot olish, noto‘g‘ri ma’lumotlarni tuzatishni talab qilish, roziligini chaqirib olish mumkin bo‘lgan holatlar hamda vakolatli davlat organi yoki sudga murojaat qilish tartibi sodda va tushunarli shaklda bayon etilishi kerak. Shuningdek, shikoyatlarni ko‘rib chiqish jarayonida taqdim etilishi mumkin bo‘lgan dalillar va murojaatni ko‘rib chiqish bosqichlari haqida ma’lumot berish maqsadga muvofiq.

Oltinchidan, transchegaraviy uzatish bilan bog‘liq huquqbuzarliklarni aniqlash va ularning oqibatlarini bartaraf etishda xalqaro hamkorlikni rivojlantirish zarur. Bunda xorijiy vakolatli organlar bilan axborot almashish, bir-birining vakolatlari doirasida tekshiruvlarga ko‘maklashish va transchegaraviy hodisalar bo‘yicha hamkorlik tartiblarini ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega. OECDning shaxsiy hayot daxlsizligini himoya qilishga oid yo‘riqnomalarida ham transchegaraviy huquqni qo‘llashda vakolatli organlar o‘rtasidagi hamkorlik va ma’lumot almashish muhim vositalar sifatida ko‘rsatilgan. Mazkur yondashuv O‘zbekistonning xalqaro hamkorlik mexanizmlarini rivojlantirish uchun qiyosiy asos bo‘la oladi.

|Fikrimizcha, transchegaraviy uzatish sohasidagi huquqiy kafolatlarni takomillashtirish qonunchilikka o‘zgartirish kiritish bilangina cheklanmasligi lozim. Normativ talablarni aniqlashtirish, vakolatli organlarning nazorat salohiyatini rivojlantirish, ma’lumotlar subyektining huquqlaridan foydalanishini yengillashtirish, xalqaro hamkorlikni kuchaytirish va huquqni qo‘llash amaliyoti to‘g‘risidagi axborotning ochiqligini ta’minlash bir-birini to‘ldiruvchi choralardir. Ularni o‘zaro uyg‘un ravishda amalga oshirish shaxsiy hayot daxlsizligining konstitutsiyaviy kafolatlarini transchegaraviy raqamli munosabatlarda samarali ta’minlashga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. OECD. Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data. OECD Legal Instruments. 1980-yilda qabul qilingan, 2013-yilda qayta ko‘rib chiqilgan tavsiyaviy hujjat. Unda transchegaraviy ma’lumotlar oqimi, javobgarlik va himoya kafolatlariga oid tamoyillar bayon etilgan. https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/114/body-text.en.html?utm

2. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprelda referendum orqali qabul qilingan tahrir, 31-modda. https://www.lex.uz/docs/-6445145?utm

3. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son Qonuni, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”. 15-modda va tegishli boshqa normalar. https://www.lex.uz/uz/acts/-4396419?ONDATE=25.07.2026+00&utm

4. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son Qonuni, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”. 27-modda va tegishli boshqa normalar. https://www.lex.uz/uz/acts/-4396419?ONDATE=25.07.2026+00&utm

5. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son Qonuni, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”. 27^1-modda va tegishli boshqa normalar. https://www.lex.uz/uz/acts/-4396419?ONDATE=25.07.2026+00&utm

6. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 2-iyuldagi O‘RQ-547-son Qonuni, “Shaxsga doir ma’lumotlar to‘g‘risida”. 28-modda va tegishli boshqa normalar. https://www.lex.uz/uz/acts/-4396419?ONDATE=25.07.2026+00&utm

7. OECD, Recommendation of the Council concerning Guidelines Governing the Protection of Privacy and Transborder Flows of Personal Data, 16–17-bandlar. https://legalinstruments.oecd.org/public/doc/114/body-text.en.html?utm

8. Council of Europe, Model Contractual Clauses for the Transfer of Personal Data. Rasmiy material. https://www.coe.int/en/web/data-protection/-/model-contractual-clauses-for-the-transfer-of-personal-data?utm